

УДК 378.14

Кікхенко Алевтина Ізосимівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та педагогічних технологій Миколаївського державного педагогічного університету.

Особистісно орієнтована підготовка вчителів фізики в ракурсі демократизації освіти

Проблема демократизації освіти розкривається як одна з основних тенденцій її реформування у різних державах світу. Показується, що реформування освіти в Україні XXI століття, яке передбачає його демократизацію та інтеграцію у світовий освітній простір, може і повинно ураховувати світовий досвід та національні особливості.

Автор доводить, що якісна підготовка учителя фізики, в тому числі і технологічно-педагогічна, спроможна зіграти певну й істотну роль у формуванні знанневого, когнітивного та світоглядного компонентів демократизації освіти та підготовки молоді до життя і практичної діяльності.

The article touches the tendency of democratization of education as the main one in educational reforms in different countries of the world.

The author shows that reforms in education in Ukraine of XXI century aimed at democratization and integration into the world system of education can and should take into account the world experience and national special features. It is proved that professional training of teachers of Physics which includes technological aspect can be important for forming knowledge, cognitive and worldview components of education democratization and preparation of young people for life and work.

Поміж головних тенденцій розвитку освітніх систем ведучих держав світу визначну роль грає демократизація освіти.

З одного боку, інтенсивний розвиток виробничої сфери та високих наукових технологій вимагають багато грамотних фахівців, з іншого – сама особистість у XXI столітті більш ніж колись раніше зацікавлена у різнобічній освітній підготовці.

Незважаючи на те, що процес демократизації освіти є багатоаспектним, включає безліч проблем, педагогічні сили різного орієнтування шукають шляхи їх вирішення.

У світі відомі різні підходи до розуміння сутності демократизації освіти та розв'язання відповідних проблем. Найбільшу кількість прихильників мають два з них.

Перший припускає однаковість в освіті, другий – орієнтацію у процесі її одержання на інтереси, схильності та здібності учнів.

Нові демократичні принципи створення більшості національних систем освіти наступні:

- викладання знань рідною мовою;

- об'єднання через систему освіти узагальненого досвіду людства з досвідом та потребами конкретного народу;
- обумовлення доступу до всіх форм і рівней освіти винятково за здібностями та працею індивідуума;
- усунення в системі освіти будь-якої дискримінації – класової, расової, мовної, соціальної, статевої та ін.;
- упровадження в системі освіти суспільно-соціальних мір усунення несприятливого впливу життєвих умов, соціального середовища та ін.;
- установлення духу демократії, гуманних відношень між учнями в освітніх закладах.

Незважаючи на істотне просування, демократизація освіти, як констатує ЮНЕСКО, в багатьох країнах ще не є реальністю. Нерівність надто сильно виявляється у сільських районах, на окраїнах великих міст, у відношенні інвалідів, робітників-мігрантів, біженців, дівчинок та жінок.

Як свідчать спостереження, демократичні процеси в освітніх системах протікають в умовах, коли здійснюються:

- якісне удосконалення освіти, її змісту, засобів і методів;
- більш тісне поєднання освіти з трудовою діяльністю людини, з реальними вимогами суспільного виробництва;
- розповсюдження педагогічних технологій, їх удосконалення, створення альтернативних, авторських.

При цьому особливе значення приділяється творчій роботі з обдарованою молоддю різного віку. Освіта здібних дітей, підлітків та юнаків з малозабезпечених верств населення спонсорується підприємцями, що передбачають в наступному використовувати здібності та знання цієї обдарованої та освіченої молоді для рішення складних проблем виробництва, науки, техніки, економіки та культури.

В реформуванні освітніх систем багатьох країн діють два типи реформ.

Перший тип – реформи, які покликані до значного покращення освіти в рамках суспільної системи, що існує в тій чи іншій країні.

Другий тип – реформи систем освіти, що обумовлюються, як правило, політичними змінами у конкретній країні.

Реформування освітньої системи України правомірно віднести до другого типу.

Принципу демократизації поряд з принципом інтеграції у світовий освітній простір у програмі відродження освіти “Україна ХХІ століття” відведені провідні ролі. При цьому їх взаємопов’язана реалізація стає вимогою часу.

Тому, оскільки Україна є молодою державою з ринковою орієнтацією, то досвід демократизації освіти (позитивний, негативний) в країнах, що існують в ринкових координатах вже значний час, є безумовно дуже цінним. Необхідно навчитися не тільки ураховувати його, але критично і об’єктивно усвідомлювати.

Крім того, слід всебічно та об’єктивно осмислити досвід демократизації освіти в державній системі, до якої Україна належала до недавнього часу.

І нарешті, проблему демократизації освіти, засоби та шляхи її рішення в Україні слід розглядати у контексті освітніх традицій українського народу, відповідно національному менталітету.

Ми розуміємо демократизацію освіти як основу для змістовного, структурного, організаційного, соціального забезпечення людині можливостей отримання освіти та підвищення її рівня, а також культури та професійної підготовки у відповідності до індивідуальних, вікових, національних

особливостей, професійних та творчих здібностей й потреб, до вимог розвитку науково-технічного прогресу та демократизації суспільства.

Реформування освіти, практичне рішення проблем її демократизації значною мірою пов’язані з удосконаленням підготовки вчителя, збагаченням його професійно-технологічної компетентності, педагогічної умілості. Найбільш оптимальним в осмисленні комплексу цих складних завдань та їх рішення є особистісно орієнтований підхід у підготовці майбутнього педагога.

Розглянемо підготовку вчителя такої програмової дисципліни, знання якої:

- необхідні для рішення однієї з найважливіших проблем демократизації освіти – формування світогляду багатьох людей;
- потрібні широкому колу випускників шкіл у майбутній практичній та професійній діяльності;
- спроможні забезпечити формування багатомірного комплексу психологічних якостей особистості. Це – фізика.

Навчання фізиці поєднано з різними труднощами, переборення яких можливо при наявності у школярів стійкого інтересу до пізнання як цієї дисципліни навчального курсу школи, так і відповідної наукової галузі, до застосування одержаних знань у практичній діяльності, у розумінні картини світу.

Принцип особистісного підходу (Равчина Т.В., Тюріна Т.Г.) в організації навчально-виховного процесу має запровадження ряду заходів:

- а) визначення особистості молодої людини як соціальної цінності;
- б) повага до її самобутності, унікальності та своєрідності;
- в) ставлення до неї як до суб’єкта власного розвитку;
- г) врахування закономірностей процесу самовдосконалення особистості;
- д) орієнтація на особистість як на мету, об’єкт, суб’єкт, результат навчання та виховання.

Як вважали С.Л.Рубінштейн і К.К.Платонов, особистісний підхід полягає у розумінні особистості як єдиної зв’язаної сукупності внутрішніх умов, якими є структура її властивостей і якостей, через які заломлюються усі зовнішні дії.

Головна функція особистості на думку багатьох психологів (Божович Л.І, Костюка Г.С., Ткаченка О.М., Давидова В.В.) полягає в тому, що вона сприяє виникненню в людині стійкості і незалежності,

робить її... творцем і самої себе, і того світу, в якому вона живе". Працюючи зі студентами, ми намагалися формувати в них всі ці якості ще і в професійному заломленні. При цьому ми урахували переконання Васильєва В.Л., який стверджує, що людина не може існувати поза контекстом цілісної особистості, поза системою мотивів її поведінки, її відношень до дійсності, її переживань, переконань тощо.

На думку Рибалки В.В. особистісний підхід доцільно розглядати як сукупність концептуальних уявлень, принципів, цільових установок, орієнтацій і на цій основі забезпечувати гармонійне виховання людини та її самовиховання.

Спостереження під час освоєння студентами педагогічних технологій переконали нас в тому, що особистісний підхід до їх професійної підготовки має базуватися на цілісному науковому уявленні про особистість та концептуальному розумінні її психологічної структури. В контексті особистісного підходу психодіагностичний інструментарій повинен спиратися не на окремі властивості особистості, а на їх взаємозв'язок.

Розвиток технолого-педагогічної грамотності студентів-фізиків ми побудували на наступних принципах:

- **особистісної значущості** курсу "Педагогічні технології". Він передбачав єдність лекційних, семінарсько-групових та індивідуально-групових форм роботи й спілкування з ними.
- **спільної технологічної підготовки** майбутніх вчителів фізики проявлявся в узгодженні з кожним студентом у присутності інших студентів групи (кожний з них добре знав рівень знань з фізики своїх товаришів, напрямки їх інтересів, експериментальні можливості) доцільного самовизначення в обранні педагогічної технології для наступної розробки на основі її концепції конкретної теми (урока) шкільного курсу фізики. На наступній фазі здійснювалася практична групова робота: демонстрування цього уроку (1в) та їх обговорення.
- **творчого розвитку особистості** студента передбачав, що він самостійно, творчо, предметно-профільно обмірковує обрану педагогічну технологію та можливості її інтерпретації, застосування для вивчення конкретного розділу з фізики у школі, розробляє відповідний конспект уроку або навчальної теми.

Наведемо деякі приклади.

Студентка 542 гр. підготувала конспект заняття: "Розробка методики проведення уроку по темі "Закон Ома для ділянки кола" за технологією індивідуального навчання" (Книш А.І.). Студентка 542 гр. Шинкарьова В.О.: "Рівняння стану ідеального газу" за технологією диференційованого навчання.

Студентка 532 гр. Концур Н.В.: "Газові закони" за технологією рівневої диференціації навчання. Студент 542 гр. Табунщик М.Ю.: "Газові закони" за технологією колективного способу навчання. Студентка 542 гр. Башмакова А.В.: "ЕРС в рухомих провідниках" за технологією модульного навчання. Розглянемо творчу роботу цієї студентки. Вона пише наступне:

Модульне навчання – це така організація навчального процесу, коли учень працює за програмою, яка складена з модулів.

Технологія модульного навчання створює можливості індивідуального навчання, яке дозволяє організувати самоосвіту, регулювати не лише темп роботи, а й зміст навчального матеріалу, що треба засвоїти учню.

Сам модуль може запропонувати зміст курсу на трьох рівнях: повному, скороченому та поглибленому.

Програмовий матеріал подається всіма можливими кодами: малюночними, числовими, символічними та словесними.

Навчальним модулем називають незалежну (автономну) частину навчального матеріалу, яка складається з таких компонентів:

- точно сформульована навчальна мета (цільова програма);
- банк інформації: навчальний матеріал у вигляді навчальних програм;
- методичне керівництво по досягненню мети;
- практичні вказівки до занять по формуванню необхідних навичок;
- контрольна робота, що відповідає меті, поставленій в даному модулі.

Загальна система знань та якостей особистості представлена як ієрархія модулів.

Система контролю та оцінки навчальних досягнень – рейтингова, складання рейтингу здійснюється в процесі поточного, проміжного та заключного контролю.

Об'єднання ідей модулів з технологією проблемного навчання дає більш глибоку технологію проблемно-модульного навчання, але вона частіше використовується у вищій школі, хоча може застосовуватися і в середній.

Тема уроку: "ЕРС в рухомих провідниках".

Мета:

- освітня: ознайомити з явищами, які виникають в незамкнених провідних контурах в змінному магнітному полі, а також в провідниках, що рухаються в постійному магнітному полі;

- розвиваюча: продовжувати формувати знання про магнітне поле та дію його на рухомі провідники, розвивати світогляд учнів;
- виховна: інтелектуальне та трудове виховання. Навчити учнів оцінювати практичне значення теоретичних знань як для самої особистості, її праці й життя, так і для розвитку виробництва, техніки, технологій, економіки.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Знати: про явища, які виникають в контурах, що рухаються в магнітному полі.

Вміти: аналізувати процес, складати схеми, виводити формули, робити висновки, пов'язувати нові знання з колишніми, з трудовою практикою людини і суспільства, з власною технічною творчістю.

Далі студентка подає хід уроку.

- Актуалізація опорних знань за модулями.
- Складання граф з відповідей на питання.
- Організація по рівнях різних видів діяльності учнів.
- Мотивація (повідомлення теми та завдань уроку).
- Створення проблемної ситуації
- Вивчення нового матеріалу. Передбачаються різні

напрямки діяльності учнів і відповідні завдання для виконання з орієнтацією на конкретні модулі. При цьому розглядаються основні закони, схеми, формули.

- Приклади розв'язування задач з теми, що вивчається, з курсу фізики.
- Завдання додому, для повторення, закріплення, удосконалення, розвитку творчих уявлень та інтересів, світогляду.
- Підсумки уроку. Організація учнів, стимулювання їх для узагальнення знань, творчого осмислення оточуючого середовища, екологічних питань, науково-технічного прогресу, праці людини.

Аналізуючи професійно-творчу діяльність студентів, ми прийшли до висновків, що такий підхід створює умови, які відповідають індивідуальним інтересам, можливостям і здібностям кожного з них. Уся організація їх роботи дозволяла кожному обрати педагогічну технологію, що найбільш доцільна для власної майбутньої професійної діяльності. В цьому процесі створювалися умови, коли удосконалювалися не тільки засоби, форми і методи застосування тієї чи іншої педагогічної технології, але і провідні особистісно-професійні якості, забезпечувалася професійна самоактуалізація та самореалізація майбутніх вчителів, педагогічне самовизначення.

Література

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1983.
2. Бех І.Д. Від волі до особистості. – К.: Україна-Віта, 1995.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія: Посібник для вчителів. – Рідна школа, 1995. – № 7-8.
4. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью. – К.: Вища школа, 1987.
5. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика.: Учебное пособие. – Николаев, 1996.
6. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1996.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2000